

6. Лукьяненко В.П. Об одной вековой дискуссии // Физическая культура в школе. – 1997. – № 3.
7. Новосельский В.Ф. Методика урока физической культуры в старших классах. – К.: Радянська школа, 1989.
8. Сінгаєвський С.М. Педагогічне управління. – Кам'янець-Подільський, 1999.
9. Солопчук М.С., Жевага С.І. Урок фізичної культури: стан і перспективи розвитку фізичного виховання школярів // Фізичне виховання в школі. – 2000. – № 4.
10. Шаповалова В.А. Здоров'я дітей та молоді: програмні підходи та пріоритетні напрями фізичного виховання // Журнал-газета "Валеологія". – № 7. – 1999.
11. Lange Andersen, K. Rutenfranz, Y. et all. Habitual physical activity and health – Copenhagen – WHO, 1978.

Черкасов О.В.
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ІСТОРІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЯК НАПРЯМКУ НАУКОВИХ ЗНАТЬ

Впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ століття викладачами вищих світських та духовних навчальних закладів були започатковані спроби визначення понятійного апарату історії педагогіки, розробки її систематичний курсу.

Автори намагались конкретизувати місце історії освіти та педагогічної думки у системі наук гуманітарного циклу; сформулювати дефініцію предмету напрямку; охарактеризувати головні функції та завдання історії педагогіки; деталізувати наукове та практичне значення історико-педагогічних досліджень.

Щодо поглядів на місце історії педагогіки серед гуманітарних наук були визначені автори, які: вважали історію педагогіки невід'ємною частиною педагогічної науки (М.Демков, С.Гогоцький, А.Степович, М.Маккавейський); відносили її до загальної історії (М.Лілеєв, Ф.Титов) або історії культури (О.Барвінський)

Зокрема, автор перших вітчизняних узагальнюючих праць з історії педагогіки М.Демков наголошував: "Мати правильне уявлення про завдання виховання можна лише дослідивши шлях, пройдений історією виховання і освіти, прислуховуючись до її повчального та авторитетного голосу. Наука педагогії без її історії теж саме, що будівля без фундаменту" [4-VIII-IX].

Директор Колегії П.Галагана А.Степович вказував: “Вивчення загальної теорії педагогіки без історичного висвітлення окремих педагогічних проблем неможливе... Обидва елемента педагогічної науки – історико-фактичний та критико-практичний доповнюють один одного: практика надає інтересу історії та окреслює коло проблем, що досліджуються; історія збагачує практику змістом, розширює її обрії, надає обґрунтованості її висновкам” [8].

Викладач Ніжинського Історико-філологічного інституту М.Лілеєв у вступній лекції до курсу історії педагогіки зазначав: "Історія освіти розвивається паралельно із світовою історією. Вона має з останньою спільні історичні періоди розвитку, виступає як її невід’ємна частина"... [5-3].

О.Барвінський вважав, що історія педагогіки у новітньому розумінні є частиною історії культури людства [1-6]. Розмірковуючи про зв’язок культури народу з вихованням, з історією педагогіки, О.Барвінський підкреслював, що виховання “поступає” разом з розвитком культури народів, тим-то також народи виявляють своїм вихованням, який ступінь культури вони осягнули, бо ж життя народу проявляється у “засновках” його виховання, форми виховання є дзеркалом життя народу”.

Однак на відміну від зазначених дещо однобічних підходів щодо трактування положення історії педагогіки у працях В.Роднікова, О.Селіхановича, Г.Попова вже обґрунтовувалась думка про особливе місце історії педагогіки. Так В.Родніков вказував, що історія освіти, знаходячись на перетині педагогіки та історії, – відносно самостійний науковий напрямок, який має власний предмет дослідження та завдання.

Викладач Київської духовної академії Г.Попов зазначав: «Історія педагогіки – це окрема спеціальна дисципліна мета якої показати як поступово у різних народів в різні періоди, викладалась теоретична педагогіка та як вона реалізовувалась практикою. Історія освіти необхідні історичу і педагогу, філологу і культурознавцю» [6-5].

У визначенні предмету історії педагогіки була характерною особливістю, яку сучасні філософи (М.Ойзерман, В.Богомолов) характеризують як аморфно-сумативний підхід. Зміст історико-педагогічного дослідження нерідко зводився до вивчення стану освіти, виховання та педагогічної думки у певні історичні періоди.

Переважає більшість авторів (О.Белявський, О.Селіханович, М.Лілеєв) характеризувала предмет історії педагогіки як процес накопичення наукових знань у педагогічній науці, а мету – як знання про генезис та трансформацію педагогічних явищ та теорій.

Однак важливою у науковому плані була дефініція В.Роднікова: «Історія педагогіки – це окрема педагогічна дисципліна, яка вивчає процес накопичення

наукових знань в педагогічній науці, показує як поступово удосконалювались системи освіти та виховання у різних народів» [7-2].

Наукове значення дефініції В.П.Роднікова полягало в тому, що тут було вже чітко вказано, що історія педагогіки – самостійна галузь наукових знань, виділено методологічну сторону у визначенні її предмету (процес накопичення наукових знань, поступовий характер генезису). Разом з тим, автором не було визначено специфіку предметної області (звідси ототожнення предмету та об'єкту історії педагогіки), відсутність у визначенні основної гносеологічної орієнтації науки, яку складає пізнання законів та закономірностей відповідного об'єкту.

Розглядаючи завдання та функції історико-педагогічного напрямку вітчизняні автори – М.Демков, М.Лілеєв, Г.Попов виходили із міркувань про те, що історія освіти має, по-перше, достеменно встановити, користуючись наявними джерелами, всі відомості про життя, духовний розвиток та вчення окремих педагогів; по-друге, на підставі цих відомостей відтворити генетичну залежність їхніх вчень як від вчень попередників, так і від загальнокультурних характеристик доби та їхніх індивідуальних особливостей; й, по-третє, виявити значення вивчених і пояснених у такий спосіб педагогічних концепцій в історичному розвитку педагогіки.

Характеризуючи завдання історії педагогіки, М.Демков вказував: «Історія педагогіки повинна показати, як формувались, розвивались виховні ідеали, які засоби використовувала педагогіка для досягнення своїх цілей [4-I-VII] Будь який сучасний стан освіти – це лише наслідок минулого. Через останнє ми можемо відшукати ключ до вирішення сучасних педагогічних завдань. Усвідомити істинність науки сучасної педагогіки зможе лише той, хто творчо підійшов до вивчення її історії...»

У даному контексті вже чітко було сформульовано гносеологічне значення історії педагогіки: розвиток педагогічної науки у теоретичній формі має орієнтуватись на історичний базис.

М.І.Лілеєв, узагальнюючи основні завдання історико-педагогічного пізнання, писав: “ Історія педагогіки покликана впроваджувати власний внесок у майбутнє, прогнозувати його, бути будівельним матеріалом майбутнього, звільняти його шлях від каміння. Провідною метою науки є історичний аналіз стану виховуючої освіти у різні періоди розвитку суспільства та вивчення педагогічних систем видатних діячів минулого для реалізації їх у сучасній освітній практиці”. Важливим у висловлюванні М.Лілеєва було те, що учений доводив: отримання нової інформації історико-педагогічного характеру створює необхідне теоретичне та фактологічне підґрунтя у процесі наукової діяльності педагога.

О.Барвінський, розмірковуючи над змістом та завданнями історико-педагогічного знання, зазначав: “історія освіти має охарактеризувати, як у різних

народів різні діячі теоретично обґрунтовували та практично реалізовували цей розвиток і виховання. Вона повинна проаналізувати, як постійно представлялося виховання і яким воно мало бути за своєю суттю у розумінні прогресивних діячів. Історик педагогіки має “вказати”, як котрий народ “дійшов до свідомості ідеї виховання, який він мав ідеал виховання, як розумів суть і мету виховання, якими орудниками намагався цей ідеал здійснити та оскільки в дійсності досягнув його” [1-10].

Автор комплексних праць з історії зарубіжної педагогіки та дидактики Г.Попов справедливо вказував: «Знання історичного розвитку педагогіки надає можливість кожному педагогові необхідну самосвідомість, завдяки якій, він відчуває себе складовою частиною тривалого процесу формування людської особистості. Історія педагогіки переслідує два завдання: перше – культурно-історичне – вона висвітлює як культурний розвиток народів передумовлює їхній ріст галузі виховання, друге – спеціальне – закріпити педагогічну самосвідомість вчителів, які є спадкоємцями досвіду минулих часів та провідниками розвитку педагогічної справи у майбутньому» [6-3,6].

Таким чином, провідне завдання історії освіти автори другої половини ХІХ – початку ХХ століття бачили у дослідженні закономірностей процесу розвитку педагогіки як системи, в її цілісній структурі для кожного історичного періоду.

Предмет історії педагогіки визначався як процес накопичення наукових знань у педагогічній науці, а її мета – як знання про закономірність становлення, генезису та трансформації педагогічних явищ та теорій.

Визначення предмету історії педагогіки було безпосередньо пов’язано із станом даного напрямку науки, накопиченням знань та удосконаленням теоретичних основ досліджень.

Огляд трактувань предмету, завдань та функцій історико-педагогічної науки у працях вітчизняних авторів досліджуваного періоду довів, що у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття реалізовано перші спроби характеристики предмету, завдань та наукового значення історико-педагогічного знання.

Отже серед провідних положень, з позицій яких вчені підходили до визначення предмету історії педагогіки виділяємо:

1. Історія педагогіки – це педагогічна дисципліна, яка вивчає історію та закономірності розвитку вихованих та освітніх систем (С.Гогоцький, В.Родніков, А.Степович);

2. Педагогіка та її історія розвивались у взаємозв’язку з іншими гуманітарними науками (філософією, історією, релігієзнавством, культурологією) – Г.Попов;

3. Історія освіти органічно пов'язана із загальною історією та історією культури (О.Барвінський, М.Лілеєв).

Таким чином, на початку ХХ століття на теренах України були вже конкретизовані основні загальнотеоретичні питання історії освіти та педагогічної думки, які і на сучасному етапі характеризують тенденції її розвитку.

Література

1. Барвінський О. Тарас Шевченко – апостол правди і науки, учитель людства. Спроба педагогічно-наукової розвідки // Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки імені Б.Стефаника НАН України. – Ф.11. – спр.4206. – п.264. – арк.96.
2. Богомолів А.С. Ойзерман Т.И. Основи теорії історико-філософського процесу. – М.: Наука, 1983. – 285 с.
3. Вовк Л.П. Історія педагогіки у системі завдань підготовки вчителя // Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя: Збірник наукових праць КПДПУ. – Серія соціально-педагогічна. – Вип.3. – Т.1: Абетка-Нова, 2002. – С.6-22.
4. Демков М.И. История русской педагогики. – М.: изд. Лиснера и Совко. – Ч.1-2, 1910. – 627с.
5. Лілеєв М.І. Курс лекцій з історії педагогіки // Інститут рукописів Наукової бібліотеки України імені В.Вернадського. – Ф.127. – спр.31. – 1908-1909. – 301 арк.
6. Попов Г. Введение в историю европейской педагогики (переработано по Ф.Регенеру). – К.: тип.ун-та, 1913. – 249 с.
7. Родников В.П. История педагогики общей и русской. – К.: тип. Н.Я.Оглоблина, 1916. – 169с.
8. Степович А.І. Конспекти лекцій з історії педагогіки та додатки до них, викладені у 8 класі жіночої гімназії (1885-1886) // ІР НБУ імені В.Вернадського. – Ф.179. – спр.160. – 42 арк.
9. Сухомлинська О.В.Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми // Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя: Збірник наукових праць КПДПУ. – Серія: соціально-педагогічна. – Вип.3. – Т.1: Абетка-Нова, 2002. – С. 7-15.